

eximius
biografia

Francesc Eiximenis, representat en una edició del *Regiment de la cosa pública* de 1499.

l' hora de traçar la biografia de Francesc Eiximenis, l' historiad or s' enfronta a dos realitats molt diferents: una primera etapa, entorn dels primers vint-i-cinc anys, en què a penes hi ha dades referides a la seua persona, i una segona etapa en què, a mesura que avancem en el temps, coneixem més i més notícies relacionades tant amb ell com amb la seua activitat.

Respecte al lloc on va nàixer, alguns historiadors –Zurita i Diago, entre altres– el van considerar natural del Regne de València, creença de la qual discrepa Escolano, que inaugura la idea que Francesc Eiximenis era natural de Girona. La historiografia moderna –llevat d' excepcions, com és el cas de Joan Fuster– segueix la idea d' Escolano. Dos documents unixen esta localitat amb el menoret: el primer text és d' Eiximenis, el qual, en el pròleg del *Primer del Crestià*, escriu: «l' actor d' aquest libre és stat, après Déu, un religiós de l' orde dels frares menors apellat frare Francesc Eiximenes, natural

de la ciutat de Girona». El segon dels texts al·ludits conté una donació que va fer Eiximenis en 1373 a un cert Bernat Miquel a qui entrega unes terres i una capella que posseïa a Girona.

Més confusió, si és possible, hi ha a l'hora de datar l'any del seu naixement. Uns el situen en la dècada dels quaranta del segle XIV, entre 1340 i 1349; altres, basant-se en la data en què es va ordenar, rebaixen esta cronologia i la situen en 1330, tal com fa J. Perarnau, o fins i tot en 1327, com suposa Martí de Riquer.

Alguns investigadors atribuïxen al personatge un origen burges, basant-se en un document segons el qual Eiximenis tenia una germana, veïna de Girona, casada en 1380 amb el notari Bernat Pintor.

Amb poca edat, «a pueritia evocatus», com ell mateix indica en el colofó de la seua obra *Pastorale*, degué ingressar en l'orde franciscà, en el convent de Girona. Esta suposició es fonamenta bàsicament en el fet que en el seu testament va llegar trenta-un llibres a este convent, i això concorda amb la disposició de l'orde segons la qual els frares s'obligaven a llegar els béns al convent en què havien pres l'hàbit.

Possiblement, del convent de Girona passà al de Barcelona, on va ser ordenat en 1352, segons un document datat el 22 de desembre de 1352, en el qual s'assenyala que en esta data un cert Francesc Eiximenis, amb cinc frares més, va rebre el subdiaconat i diaconat en l'església de Santa Maria de Sants de Barcelona. En aquells dies el nostre franciscà devia tindre entre vint-i-dos i vint-i-cinc anys, segons les dates de naixement que li atribuïxen Perarnau i Riquer.

Del convent de Barcelona podria haver-se traslladat al de València, on hauria cursat estudis de Filosofia i Teologia. D'ací aniria a diverses universitats per a fer estudis superiors; primer a Oxford i després a les universitats de Tolosa i Colònia. Probablement va estudiar també en la Universitat de París, ja que es conserva un document on es diu que, en 1364, el menoret va rebre cinc florins d'or de Francesc Camps, col·lector de les causes piadoses del bisbat de Girona, quantitat destinada a sufragar els estudis que degué fer en esta universitat.

Com ell mateix indica en el *Crestià*, en 1365 es trobava en la cort pontifícia d'Avinyó en el papat d'Urbà V. Potser estigué en la cort papal per a acompanyar l'infant Pere d'Aragó quan este va entregar les *Revelacions* al papa.

Posteriorment es va traslladar a Itàlia, país on sembla que va residir durant cinc anys, entre 1365 i 1370, la major part del temps a Roma, on va tindre l'oportunitat de visitar el monestir de Santa Maria d'Ara Coeli.

Després d'un intent fallit d'ensenyar Teologia a Girona, li va ser denegada la càtedra de Teologia de la Universitat de Lleida. En 1373 el tornem a trobar a Barcelona, on exercia les funcions de custodi dels frares menors.

La casa reial, amb el mateix monarca al capdavant, s'interessa pels estudis de Teologia del menoret, i així el 25 d'abril de 1373 Pere el Cerimoniós escriu als ducs d'Anjou i d'Armagnach per a sol·licitar-los que recomanen Eiximenis al canceller del Studium Generale de Tolosa. A més a més, el rei li enviava cinquanta florins d'or per al seu manteniment, als quals caldria afegir-ne vint-i-cinc més, que li donava la reina Elionor. La infanta Mata, esposa de l'infant Joan, que també s'interessava pels estudis d'Eiximenis, escriu una carta de recomanació al març de 1374, i mes i mig després una altra, on insistia en la necessitat que Eiximenis aconseguira el títol de Mestre en Teologia, grau que finalment obtindria el mateix any 1374. Després d'això, Eiximenis torna a Catalunya.

S'ignora l'ocupació concreta que va exercir el nostre biografiat durant la possible estada a Barcelona en el període entre 1374 i 1377. En 1378 el tornem a trobar com a custodi en la ciutat comtal. De Barcelona va passar a Vic, ja que en 1379 tenim constància que vivia en esta localitat, com ho testifica una orde en què es manava que se li construïra una cel·la en el convent d'aquella ciutat.

La dada següent que es coneix és una carta del Cerimoniós datada en 1381, en la qual s'indicava que el menoret es trobava a Barcelona, estada que aprofiten els del Consell de la ciutat per a encarregar-li una missió sobre l'infant Joan, que llavors residia a Girona. El monarca, sabedor que Eiximenis havia començat a escriure la seua gran obra *Lo Crestià*, el constreny perquè l'acabe amb la prohibició expressa d'abandonar la ciutat de Barcelona:

«Per ço com cobejam molt haver la obrada que havets començada, la qual entenem que serà gran salut d'ànima de tot chrestià que en aquell voldrà entendre, amonestam-vos e us manam que de aquí no partescats per anar en altra casa de vostre orde ne en altres parts tro e tant que la dita obra sia perfeta e

Retaule ceràmica de 1957 que recorda l'encontre entre Francesc Eiximenis i sant Vicent Ferrer.

acabada, e açò per res no mudets, car no us
en pendriem neguna excusa.»

El 16 de febrer de 1383 moria a València el cavaller Vidal de Vilanova, que havia aconseguit una autorització del papa Gregori XI per a erigir una capella en el convent de Sant Francesc de València. Esta capella, segons va estipular en el testament, havia de construir-se a l'arbitri d'Eiximenis, motiu pel qual el nostre frare es va traslladar a mitjan 1383 a la capital del Túria.

L'estada d'Eiximenis a València es prolongarà exactament vint-i-cinc anys, de 1383 a 1408, interrompuda només en comptades ocasions. Al llarg d'esta etapa la documentació valenciana és rica en notícies relatives al nostre menoret, on apareix dedicat a moltes activitats, tant religioses com laiques, en les quals exercix un paper destacat. El príncep Joan el nomena confessor seu al novembre de 1384, i ell hi renuncia. El 5 de gener de 1387 moria a Barcelona el rei Pere el Cerimoniós, i els jurats de València encarreguen a Eiximenis que pronuncie l'oració fúnebre de les exèquies.

La relació del nou monarca amb Eiximenis continuarà sent estreta, com ho demostra el contingut d'una carta que es-

criu el rei a mossén Pere d'Artés; «Entés havem que mestre Francesc Ximèniz qui a vegades s'entremet de l'art d'astronomia, pronostica e diu que ans que no passarà l'any MCCCC no haurà algun rei de christians al món, sinó tan solament rei de França, e que tots los altres realmes de christians, saul aquell, seran comunes, de la qual cosa som fort meravellats que ell vaticín aitals coses, car no-s pertanyen de semblant hom tant scient e religiós com ell és, e si no per tal com lo amam e l'havem en nostra afecció, nós hi proveiríem en altra manera». Eiximenis liquidarà l'assumpte negant totalment el que havia profetitzat i canviant el contingut del capítol 466 del *Dotzé* —que contenia la profecia— amb una nova redacció.

Salvat este escull, l'estima que sent el monarca per ell es traduïx en gestos com nomenar-lo per a formar part de la comissió que havia d'examinar el contingut d'uns llibres hebraics robats en l'assalt que es féu a la jueria de València en el *progrom* de 1391. La confiança del rei cap al nostre personatge es mostra de manera més patent, si és possible, quan el fa intervindre en alguns dels acords que pren el Consell de la ciutat de València respecte al Cisma d'Occident. En efecte, quan el 21 de gener de 1398 el rei convoca set teòlegs per a tractar sobre el Cisma, dos d'ells seran Francesc Eiximenis i Antoni Canals.

València, 15 de juliol de 1392. Carta autògrafa d'Eiximenis dirigida a l'infant Martí. Ministeri de Cultura. Arxiu de la Corona d'Aragó (col·lecció «Autògrafs II-A-8 [1]»).

A mesura que transcorre la seua estada a València, la popularitat d'Eiximenis va creixent, i les relacions amb la monarquia continuen sent esplèndides. A instàncies de Maria de Luna, el menoret redacta una epístola on aconsella a l'infant Martí com ha de governar el regne de Sicília. Cada dia adquireix més importància en la cort papal de Benet XIII, alhora que es convertix en assessor dels jurats de València. Joan I li agràix la tasca que el nostre frare du a terme en relació amb dos croades navals organitzades per la ciutat de València, juntament amb la de Mallorca, per a eradicar la pirateria de les costes valencianes. Per la seua banda, Benet XIII despatxava des d'Avinyó les butles que el nomenaven comissari apostòlic d'estes croades.

Encara va ser més intensa la relació del nostre biografiat amb la reina Maria de Luna, a qui va dedicar la seua obra *Scala Dei* o *Tractat de contemplació*. Conjuntament amb la sobirana va intentar fundar el convent de Sancti Spiritus, cenobi que ell havia d'administrar i habitar d'acord amb la butla de Benet XIII en 1402.

L'activitat del menoret a favor de la ciutat de València serà constant, com demostra la documentació que hi ha en l'Arxiu Municipal de València. S'han documentat un total de

vint-i-dos donatius entregats a Eiximenis com a paga pels seus valuosos consells i servicis a la ciutat. Per citar-ne algun, ens referirem a la seua participació, en 1399, en la discussió i redacció d'uns estatuts per a les escoles de la ciutat.

Va coincidir a València amb un altre personatge molt cèlebre i volgut, el dominic Vicent Ferrer. L'un i l'altre intervingueren activament en la junta de teòlegs de Saragossa, de 1397-1398. Als dos personatges fa referència una anècdota documentada en la ciutat en 1387, que relata com Eiximenis, en contemplar l'entrada triomfal que va fer sant Vicent a la ciutat de València acompanyat de «millenars de persones», va preguntar irònicament al sant dominic: «Frare Vicent, què fa la bufa?» ('la vanitat'). La tradició completa esta notícia documentada i assegura que sant Vicent li va replicar: «La bufa va i ve, però no es deté».

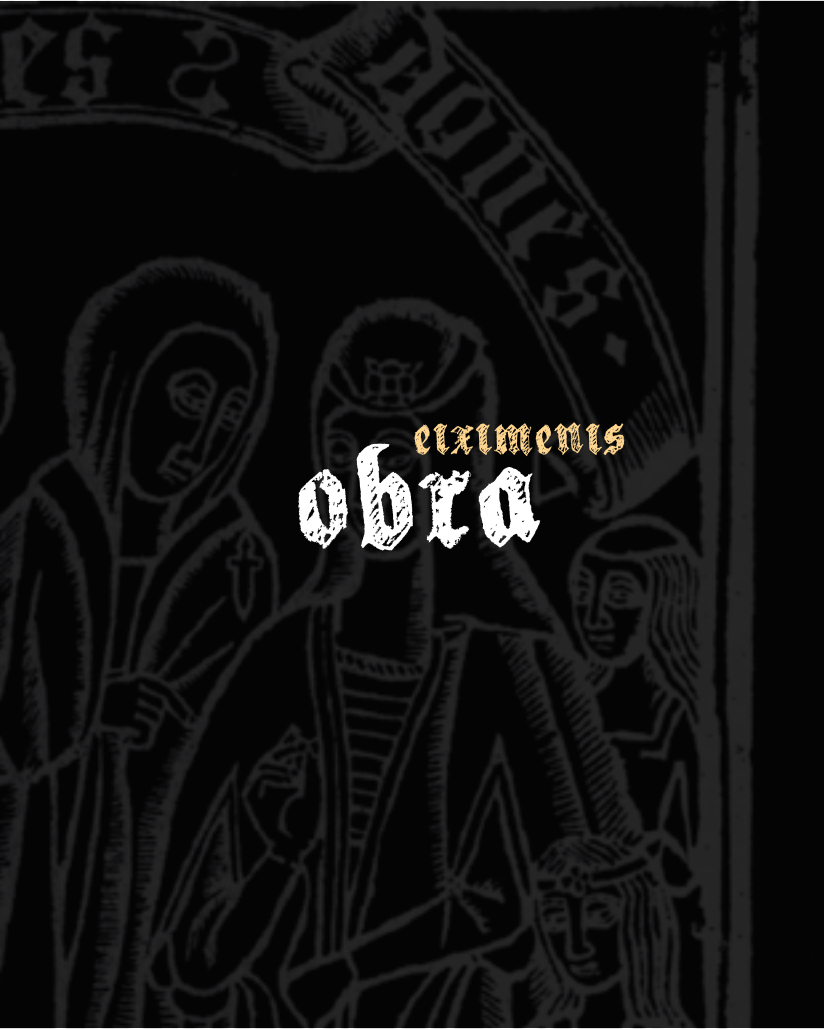
Quan el poder de Benet XIII va començar a declinar a causa, entre altres coses, de la seua ruptura amb França i de la rebel·lió d'alguns dels cardenals, així com de la convocatòria del concili de Pisa, el papa va citar Eiximenis perquè acudira al concili de Perpinyà, que havia convocat per a 1408. Dos dies abans d'iniciar-se el concili, el 13 de novembre de 1408, Benet XIII nomena Eiximenis patriarca de Jerusalem,

títol amb què el menoret firmarà les actes conciliars. El 19 de desembre d'eixe any el papa Luna el nomena administrador apostòlic del bisbat d'Elna.

Ignorem la data exacta de la seua mort. Sabem que el 6 de març de 1409 encara vivia, perquè hi ha un document que ho testifica, i també sabem que el 15 de maig del mateix any va ser preconitzat el seu successor a la diòcesi d'Elna. Per tant, entre estes dates degué morir a la ciutat de Perpinyà.

eximienis

obra

Gravat del *Llibre de les dones* (edició de 1495). L'autor apareix representat a l'esquerra.

Com hem indicat en la seua biografia, Eiximenis, una vegada obtingut el títol de Mestre en Teologia, es va traslladar a Barcelona i hi va viure entre els anys 1374 i 1377. Si això és cert, degué ser en aquella ciutat on va escriure la primera obra. Es tracta del l'incomplet *Tractat d'usura*, llibre que, segons J. Hernando, que l'ha transcrit, es va compondre al voltant de 1374, potser després d'haver obtingut el títol a Tolosa. En l'índex de l'obra es diu que constava de vint-i-huit capítols, dels quals només se n'han conservat catorze. Com és freqüent en les obres del menoret, el *Tractat d'usura* guarda una analogia amb alguns dels capítols del posterior *Terç del Crestià*, concretament amb els que fan referència al pecat de l'avarícia.

Cap a 1378 o 1379 caldria datar la segona obra d'Eiximenis, el tractat *De triplici statu mundi*. Sobre este treball diversos historiadors han manifestat dubtes relatius a l'autoria, que sorgixen perquè l'autor exposa en l'obra unes tesis clarament contràries a les que manté en treballs posteriors, en particular

pel que fa a la seua postura antiavinyonista, fet que contras-
taria amb l'actuació del menoret amb els papats d'Urbà V
i Benet XIII. Tots estos dubtes s'han dissipat després de la
transcripció i l'estudi duts a terme per un dels millors conei-
xedors de l'obra d'Eiximenis, Albert Hauf.

Tots els investigadors coincidixen a considerar que és des-
prés d'estos dos treballs quan Francesc Eiximenis comença
la seua obra més important. Es tractava inicialment d'un
projecte que constaria de tretze llibres o tractats, i que el
nostre autor concep com una summa teològica. Representa,
sens dubte, una de les primeres obres d'este tipus escrites a
Europa en una llengua vulgar. El menoret explicita en el
pròleg del primer dels tractats quin seria l'esquema inicial
de l'obra completa, com ara:

«Lo Primer llibre tracta de què és religió cris-
tiana, e com e de qui hi ha són començament
e són ésser, e quines són ses grans e altes dig-
nitats.

Lo Segon llibre tracta com l'hom crestià, per
diverses llinatges de temptacions, cau de la
dignitat de cristianisme e dels dons a ell dats.

Lo Terç llibre ensenya quins e quals són los pecats e mals en què l'hom crestià cau quan és vençut per les temptacions en què és posat en esta vida, e per ses grans malignitats e pravitats.

Lo Quart llibre e els següents tracten com nostre senyor Déu l'hom caigut relleva maravellosament. E, primerament pertracta aquest Quart com lo relleva per les sues santes inspiracions e diversos moviments espirituals, e aquí tractarem què és predestinació, e gràcia, e franc arbitre, e aquí aparà què són los dons e els fruits de l'Espirit Sant, e les set benavirances que lo Salvador preïca.

Lo Quint llibre ensenya com lo relleva per llums e flames moltes que són les virtuts teologals.

Lo Sisé llibre tracta com lo relleva per les virtuts morals e cardenals.

Lo Setén llibre tracta com lo relleva per la sua alta llei e diversos manaments.

Lo Huitén llibre ensenya com lo relleva per ostentasió de la sua potència e saviesa e clemència, que demostra en les coses creades e governades e ordenades en deguts estaments.

Lo Nové llibre ensenya com lo relleva a l'afalaga per la incardinació sua, que fonc obra transcendentment amorosa e profitosa a les gents.

Lo Deé llibre ensenya com lo relleva e el conforta e li ajuda per l'alta virtut sua, que en especial ha posada en els sants sacraments.

L'Onzé llibre ensenya com lo relleva e l'ilumena el sant estament eclesiàstic e, especialment, per altea de santa religió.

Lo Dotzé llibre tracta com lo relleva per lo bon regiment de tota cosa pública, ço és a saber, a tots los senyors e a tots llurs súbdits, segons diverses formes e maneres de viure.

Lo Tretzé llibre tracta com lo relleva per menaces de les grans penes, e per promissions dels sobirans béns celestials.»

Este magne projecte no va tindre plena consecució, ja que l'autor tan sols va escriure quatre dels tretze llibres que inicialment havia previst: el *Primer del Crestià*, el *Segon del Crestià*, el *Terç del Crestià* i el *Dotzè del Crestià*.

El *Primer del Crestià* degué escriure'l entre els anys 1379 i 1381 a Barcelona. Consta d'un pròleg general referit als tretze tractats de què constaria l'obra i de 76 capítols dividits en quatre parts. Es tracta d'una visió general sobre el cristianisme. El mateix autor ens indica que el va redactar «per manament del molt alt e poderós príncep e senyor lo senyor En Pere, per la gràcia de Déu rei d'Aragó [...] a prec dels reverents e amables senyors els consellers de la ciutat de Barcelona [...] e a gran instància d'alguns devots e honorables ciutadans d'aquella mateixa ciutat». Es conserva en el manuscrit número 459 de la Biblioteca de Catalunya i en el 1790 de la Biblioteca Nacional de Madrid. L'única edició que posseïm és de Lambert Palmar, que el va editar a València en 1483. Un acord del Consell de València de l'any 1384 ordena que es copie el *Primer del Crestià* i que es custodie en la sala on es reunia el Consell a fi que poguera ser consultat per tots els que volgueren.

El *Segon del Crestià* s'escrigué probablement entre 1382 i 1383. Si va ser així, Eiximenis el pogué començar a Barcelona

Capitol. xxxiii. com los mercaders son
vida dela cosa publica.

Quanta es la nobleza de la cosa publica be
regida et at es lo profit q se'n seguet atora
en general / e a cascu en special que tots
quats son en la comunitat grans e pochos
vells e joves e pobres e rics homes e fembres cler/
gues e seglars seyors / e vassalls / e tots hi deuen aju
dar b tot lur poder e saber los vells ab lur pcell e seny

ij

Capítol xxxiii. Com los mercaders són vida de la cosa pública: «Tanta és la noblesa de la cosa pública ben regida, e tant és lo profit que se'n seguex a tots en general, e a cascu en special, que tots quants són en la comunitat, grans e pochos [...]»

i acabar-lo quan s'havia instal·lat a València. Consta de 239 capítols i versa sobre la temptació. No hi ha cap edició d'esta obra i es troba en el manuscrit número 1791 de la Biblioteca Nacional de Madrid.

En 1383, estant a València, Eiximenis va oferir als jurats de la localitat l'obra titulada *Regiment de la cosa pública*, que consta de 39 capítols i és una peça clau per a conèixer l'ideari sociopolític de l'autor. Hi ha una discrepància entre els diversos investigadors a l'hora d'atribuir al menoret la totalitat de l'autoria. Segons alguns, Eiximenis no degué ser l'autor de l'extensa carta laudatòria que conté una enorme informació sobre la ciutat i el Regne de València de finals del segle XIV, i no consideren tampoc seues les conclusions tant del pròleg com de l'epíleg. Per a estos historiadors, els texts van ser afeigits posteriorment. En canvi, uns altres especialistes actuals creuen que tota l'obra es deu a la ploma d'Eiximenis. Els jurats de la ciutat de València ordenaren en 1384 que es fera una bella còpia miniaturada del llibre i que es col·locara en la taula de la Sala de l'Escrivania lligat amb una cadena perquè poguera ser consultat sense risc de robatori. L'obra va tindre gran influència en l'administració de la ciutat de València i el seu regne, i no únicament en els anys immediats a la seua aparició. Se'n conserva una edició de 1499 feta a València

per Cristòfol Cofman, i una altra que féu el pare Daniel de Molins de Rei. Recentment, l'Ajuntament de València n'ha imprés una nova edició. El *Regiment de la cosa pública*, que conforma els capítols del 357 al 395, va ser incorporat textualment sense la carta laudatòria al *Dotzé del Crestià*. Els estudis que ha publicat Albert Hauf sobre esta obra demostren la gran influència que hi va exercir el *Communiloquium* de Joan de Gal·les.

L'any següent del *Regiment*, en 1384, apareix el *Terç del Crestià*, que consta de mil seixanta capítols dividits en dotze parts i que versa sobre el mal en sentit genèric, i sobre els pecats en particular. Només conservem una edició incompleta de tan sols tres-cents cinquanta-dos capítols.

A partir de l'aparició del *Terç* es trenca la successió ordinària dels tractats segons havia indicat el seu autor, ja que en comptes d'escriure el *Quart*, Eiximenis redacta el *Dotzé*. Ignorem el moment exacte de la seua aparició, però tot pareix indicar que ja n'hi havia una versió en 1387, ja que en esta data Alfons d'Aragó, marquès de Villena i comte de Dènia i Ribagorça, n'havia pagat una còpia enquadernada. Una nova versió es degué escriure després de 1387, ja que en 1391, quan es va produir l'assumppte de la profecia del final de les monarquies, Eiximenis

corregix el capítol 466 i en redacta set de nous. L'obra és un autèntic manual per a l'educació dels governants i –com hem indicat– inclou en els seus capítols el *Regiment de la cosa pública*. La primera versió consta de 907 capítols dividits en huit parts. En conservem dos edicions, la primera de les quals comprén els 473 capítols (els 466 de la primera versió més els 7 afegits), feta per Lambert Palmar en 1484 a la ciutat de València. Els altres capítols han vist la llum en 1986 i han sigut editats per la Diputació de Girona i el Col·legi Universitari de Girona.

Si l'aparició del *Dotzé* en lloc del *Quart*, com el mateix Eiximenis havia planificat, significa una ruptura en l'orde cronològic dels tractats del *Crestià*, ara, després de l'aparició del *Dotzé*, es trenca definitivament el pla traçat inicialment amb una nova etapa en què el nostre frare escriu una sèrie d'obres amb títols propis, si bé la seua temàtica, en gran part, serà la que havia de tractar en els volums del *Crestià* que no va arribar a escriure.

D'esta manera, en 1392 el menoret escriu el *Llibre dels àngels*, obra dedicada a Pere d'Artés, que consta de 201 capítols dividits en cinc tractats. Ens trobem en presència de l'obra més popular del nostre autor, traduïda al llatí, al castellà, al francès i al flamenc. És un autèntic tractat d'angelologia, i la seua aparició va

Francesc Eiximenis. *Regiment de la cosa pública*. Barcelona: Estratègia Local, 1999. Biblioteca Valenciana.

incrementar el culte als àngels. Prova d'això és que el Consell de la ciutat de València va ordenar en 1392 que es decorara la sala del Consell amb diverses figures, entre les quals havia de sobreixir la de l'àngel tutelar de la ciutat, guardià a qui van dedicar diverses escultures, no sols en la capital del Túria sinó també en moltes altres localitats. L'elevat nombre d'edicions del *Llibre dels àngels* que es van fer en els segles xv i xvi demostra la fama tan enorme que obtingué per este tractat. Albert Hauf ha posat de manifest com, en algunes de les seues obres, Eiximenis sent predilecció pels temes relatius als àngels, sobretot en l'etapa denominada «contemplativa», tal com mostra en el seu *Llibre de les dones* o el *Vita Christi*.

També en 1392, concretament el 15 de juliol, Eiximenis escriu la denominada *Epístola a l'infant Martí, duc de Montblanc, donant-li consells sobre el seu regiment a Sicília*. En esta carta el menoret dona consells al duc de Montblanc sobre com ha de regir-se un regne, concretament el de Sicília. Si bé no es tracta d'una obra literària en sentit estricte, resulta d'un gran valor per a conèixer les idees d'Eiximenis sobre el poder polític.

Quatre anys després del *Llibre dels àngels*, en 1396, Eiximenis finalitza el *Llibre de les dones*, verdader compendi on s'anoten temes que havia previst escriure en alguns dels tractats del

Crestià. Està dedicat a la comtessa de Prades, Sanxa Ximenes d'Arenós, i consta de 396 capítols dividits en cinc parts, precedides per una introducció general. És una espècie de manual per a la instrucció de la dona, en què no es tracta el tema com una sàtira en contra seua, sinó al contrari: estem davant d'una obra moralitzadora en què la descripció d'alguns dels vicis femenins persegueix fer-los odiosos, amb la finalitat d'eradicar-los. El mateix autor assenyala que l'obra consta de dos parts, «la primera part tracta generalment de açò que a dones pertany, la segona part tracta d'elles en especial segons cinc maneres d'elles, car algunes són infantes, que vull comprendre sots el nom de dones, altres n'hi ha donzelles, altres maridades, altres vídues e altres religioses». Segons el menorret, l'edat per a maridar una donzella aniria dels tretze als vint-i-cinc anys. Resulta certament interessant l'última part de l'obra, la dedicada a les religioses, les monges, ja que es tracta d'un tractat de teologia on s'inclouen diversos materials que haurien d'haver aparegut en alguns dels tractats del *Crestià* que finalment no va escriure. En efecte, Eiximenis escriu ací de les virtuts teologals i de les cardinals, la qual cosa hauria d'haver-se produït en el *Cinqué* i el *Sisé* respectivament. Sobre la gran acceptació que va tindre l'obra, n'hi ha prou amb dir que va servir de model per a l'educació de les dames de les cases reials de l'època, com les filles dels Reis Catòlics,

i per això es va adaptar al castellà amb alguns retocs. Esta adaptació es coneix com a *Carro de las donas*, de la qual es va fer una edició en 1542.

Potser en 1398 Eiximenis completa una altra obra, el *Pastorale*, dedicada a Hug de Llupià. En el pròleg l'autor conta per què està escrita en llengua vulgar i no en llatí com havia projectat. Consta de 691 capítols dividits en deu tractats que contenen un ampli espectre de temes: la predestinació, les benaventurances, els sacraments del baptisme i l'eucaristia, i fins i tot aspectes relatius a l'apocalipsi o l'escatologia, temes prevists en diferents parts del *Crestià* que finalment no van veure la llum. D'esta obra es van fer una sèrie de traduccions al castellà i al francès. N'hi ha una edició incompleta en castellà –li falten els dos últims tractats– feta a Granada en 1496.

En una data imprecisa, però que els especialistes situen al començament del segle xv, apareix l'obra *Scala Dei*, dedicada a la reina Maria de Luna. En realitat, es tracta dels titulats *Tractat de penitència* i *Tractat de contemplació*, que formen part del *Llibre de les dones*, copiats íntegrament. S'hi resumixen, a més, els capítols corresponents a les virtuts teològals i cardinals, així com els que tracten dels deu manaments i dels pecats capitals.

L'obra següent, *Psalterium alias laudatorium*, degué ser escrita entre 1406 i 1408. Es tracta d'una col·lecció d'oracions en llatí dedicades en principi al bisbe de Tarassona, Berenguer de Ribalta, si bé la col·lecció completa la va dedicar al papa Benet XIII. Consta de 344 oracions dividides en tres cicles. Entre els manuscrits conservats, el millor és el número 151 de la catedral de València.

Eiximenis va escriure també una *Summa Theologica*, obra perduda, de la qual tan sols es conserva un fragment que tracta de la predestinació, tema prou repetitiu en la producció del nostre autor.

Una de les activitats a què Eiximenis va dedicar gran part del seu temps i en la qual va aconseguir justa fama va ser la de la predicació. Dels nombrosos sermons que probablement va escriure el menoret, tan sols se n'ha conservat un. El que sí que es coneix és el seu *Ars praedicandi populo*. Es tracta d'una espècie de manual del predicador on s'expliquen les regles per a preparar-se els sermons, així com els principis que han de regir la conducta dels predicadors. Coneixem el manual gràcies, entre altres, a un manuscrit trobat a Cracòvia.

TRIA DE CLÀSSICS

FRANCESC EIXIMENIS

Prosa

Traduït a partir de Xavier Renedo i Sergi Casan

TEIDE

Francesc Eiximenis. *Prosa*. Barcelona: Teide, 1993. Biblioteca Valenciana.
Biblioteca Bas Carbonell.

Els biògrafs d'Eiximenis accepten com a seues una sèrie d'obres que el menoret s'atribuïx en diversos treballs, però de les quals hui no tenim notícies. Es tracta de *Sermonaris*, *Exposició de la regla dels frares menors*, *De religió*, *Llibre de virtuts* i *Summa Philosophica*.

Obra de Francesc Eiximenis 4

DOTZÈ
LLIBRE DEL CRESTIÀ
II. 2

Col·legi Universitari de Girona
Diputació de Girona

1987

Francesc Eiximenis. *Dotzè llibre del Crestià*. Girona: Col·legi Universitari, Diputació de Girona, 1986-1987. Biblioteca Valenciana.

eximius

actualitat
de l'obra

Traducció al valencià del *Psalteri*, obra de Francesc Eiximenis originàriament escrita en llatí (Girona, 1495).

S

i el caràcter, en certa manera *revolucionari*, d'alguns dels temes tractats en les obres d'Eiximenis pogué ser la causa del poc interès que hi mostraren els seus germans d'orde contemporanis, eixe mateix caràcter provocarà que una gran part de la seua producció adquireisca un enorme interès entre els autors posteriors. Inicialment, tant la seua persona com la seua obra foren objecte de cites o referències escrites per historiadors com Zurita, Escolano, Diago, etc. Estes cites posteriorment es convertiren en estudis com els de Nicolás Antonio, Lucas Waddingus o J. H. Sbaralea. Són coneixements que han anat ampliant-se amb les aportacions dels treballs de A. Rubió i Lluch, o l'estudi dels germans Carreres i Arnau, els quals presenten una visió de l'obra eiximeniana des d'una perspectiva filosòfica i religiosa.

Per a poder aprofundir en l'obra del menoret, ha sigut molt important la publicació dels seus llibres, tasca difícil tant pel nombre de títols escrits com per la gran extensió de la majoria de les obres. L'iniciador d'una tasca tan magna va ser

el pare Martí de Barcelona, que va editar el *Terç del Crestià* i l'*Ars Predicandi*. Transcriptor d'altres obres d'Eiximenis és també Albert Hauf, que ha portat a l'estampa llibres com les *Allegationes* i *De triplici statu mundi*. Igualment han aportat a la impremta texts eiximenians autors com Massó i Torrents, Rubió i Lluch, Pere Bohigas o Lluís Brines. Destaca en este capítol l'aportació de l'autora Jill R. Webster, que ha preparat l'edició de fragments triats de l'obra d'Eiximenis. En l'actualitat, el Col·legi Universitari de Girona, amb Xavier Renedo al capdavant, s'ocupa també dels treballs del menoret.

La publicació de part de l'obra d'Eiximenis ha permés que un bon nombre d'investigadors s'interessin pels estudis del frare franciscà; alguns des de l'òptica d'historiadors de la literatura catalana, com Rubió i Balaguer, i més modernament Lola Badia, Xavier Renedo, Albert Hauf, E. García, Martí de Riquer o Curt Wittlin. Uns altres s'han centrat en algun o alguns dels aspectes concrets de la seua obra.

Un tema important en l'obra d'Eiximenis és el referent a la seua concepció de la teocràcia pontifícia, perquè no podem oblidar el gran paper que va exercir en el Cisma d'Occident, en què Eiximenis va actuar tant de conseller dels monarques de la Corona d'Aragó com del mateix papat avinyonés.

David J. Viera

Francesc Eiximenis y el homicidio
de la mujer adúltera

Estudios Franciscanos
1978

David J. Viera. *Francesc Eiximenis y el homicidio de la mujer adúltera*.
Barcelona: Estudios Franciscanos, 1978. Biblioteca Valenciana.

Sobre este particular va iniciar els estudis el pare Martí de Barcelona, que han tingut continuació en els treballs de Víctor Sebatíán Iranzo.

La temàtica sociopolítica que apareix en l'obra del menoret és un dels aspectes més cridaners per a un bon nombre d'investigadors que han posat de manifest les idees avançades del nostre frare. Sense cap dubte, dins del dens grup d'historiadors que s'han ocupat d'este aspecte, cal destacar figures com F. Elías de Tejada, J. Beneyto o J. A. Maravall. Un altre gran investigador del tema és A. López Amo, així com J. H. Probst, J. Rodríguez Puértolas i A. Elorza, Marc Escolà i J. Olivas, que continuen estudiant el tema. Amb tot, entre esta plèiade d'investigadors, qui potser ha elaborat els estudis més brillants és M. J. Peláez. Òbviament, en la temàtica sociopolítica hem d'incloure els relatius al govern del príncep. En este camp els autors que més han aprofundit en la idea eiximeniana han sigut Norbert d'Ordal i el professor Albert Hauf, que ha fet una anàlisi aguda de *l'Epístola a l'infant Martí*.

La influència que han tingut les idees polítiques d'Eiximenis ha sigut estudiada per R. García Cárcel, que demostra com un dels líders del moviment sociopolític de les Germanies s'inspirava en les idees exposades pel franciscà per a enaltir els sublevats.

A més de les idees sociopolítiques, un altra línia destacada d'investigació per als estudiosos és la relativa a les opinions que Eiximenis manifesta sobre els assumptes socioeconòmics. Probablement qui ha dedicat més atenció a este aspecte siga Jill R. Webster, els estudis de la qual continuen sent un model que segueixen historiadors com E. Durán, J. Saranyana i A. Raballa.

Pel que fa al tema socioeconòmic, les idees eiximenianes aporten novetats sobre el paper que exercix l'estament burgés en la societat medieval, i dins d'este paper, el protagonitzat per la figura del mercader. Davant de les idees mantingudes per l'Església, que arriba a identificar el comerç i la usura amb frases com «munos non parit munos», el menoret lloa el paper tant important que exercix la burgesia i, sobretot, la figura del mercader «sense el qual les ciutats es perdrien». El gir copernicà que signifiquen les idees eiximenianes l'han posat de manifest investigadors com Manuel Sanchis Guarner, Laureano Robles o J. A. Maravall, que qualifica les idees mercantilistes del menoret de precalvinistes. També analitzen este apartat en l'obra eiximeniana J. Aurell i J. P. Mirabet, i és molt destacable l'aportació de R. Puchades pel que fa a la usura.

DEL SERMÓ ORAL
AL SERMÓ ESCRIT:
LA VITA CRISTI DE FRA FRANCESC
EIXIMENIS COM A GLOSSA EVANGÈLICA

ALBERT HAUF
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

A MANERA D'INTRODUCCIÓ

N'estàvem acostumats a veure el sermó oral i el sermó escrit com dos tipus de discursos molt diferents i molt llunyans. I ara veiem que, amb diferents variacions, són més propers i més relacionats del que pensàvem. Aquesta obra és el fruit d'un treball de recerca que ha permès veure de més a prop el sermó oral i el sermó escrit, i així descobrir les similituds i les diferències que hi ha entre ells.

El text és el resultat d'un treball de recerca que ha permès veure de més a prop el sermó oral i el sermó escrit, i així descobrir les similituds i les diferències que hi ha entre ells. El text és el resultat d'un treball de recerca que ha permès veure de més a prop el sermó oral i el sermó escrit, i així descobrir les similituds i les diferències que hi ha entre ells.

El text és el resultat d'un treball de recerca que ha permès veure de més a prop el sermó oral i el sermó escrit, i així descobrir les similituds i les diferències que hi ha entre ells. El text és el resultat d'un treball de recerca que ha permès veure de més a prop el sermó oral i el sermó escrit, i així descobrir les similituds i les diferències que hi ha entre ells.

Albert Hauf. *Del sermó oral al sermó escrit: la 'Vita Christi' de fra Francesc Eiximenis com a glossa evangèlica*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, 2004. Biblioteca Valenciana. Biblioteca Pere Maria Orts.

Le premier traité de ce livre parle de la nature de l'homme: il est en deux parties et contient six chapitres.

JOSEP HERNANDO I DELGADO

EL «TRACTAT D'USURA»
DE FRANCESC EIXIMENIS

BIBLIOTECA VALÈNCIANA I BALSMEJANA
Elsan i Bas, 2 — 08002 Barcelona
1985

Josep Hernando i Delgado. *El 'Tractat d'usura' de Francesc Eiximenis*. Barcelona:
Balmesiana, 1985. Biblioteca Valenciana. Biblioteca Bas Carbonell.

4 Diputació Provincial de València

**LA CIUDAD
DE EIXIMENIS:**
Un proyecto teórico de
urbanismo en el siglo XIV.

Soledad Vila

Soledad Vila. *La ciudad de Eiximenis: un proyecto teórico de urbanismo del siglo XIV*. València: Diputació Provincial de València, 1984. Biblioteca Valenciana. Biblioteca Bas Carbonell.

Le premier traité de ce genre par le célèbre architecte et dessinateur
français du XVe siècle et contient six chapitres.

Un altre tema important dins de la producció eiximeniana és el relatiu a les profecies, apartat que li va causar algun problema, com en el cas ja esmentat en què va predir el final de totes les monarquies, excepte la de la casa de França. En l'estudi d'este aspecte són interessants les aportacions d'Albert Hauf, que ha posat de manifest les idees profètiques i apocalíptiques en obres com les *Allegationes* o el *De triplici statu mundi*. De la mateixa manera s'han interessat per este tipus de profecies els investigadors J. Perarnau, Pere Bohigas i Pou i Martí, així com Alan Milhou, que ha destacat la influència de les idees eiximenianes en l'escatologia mil·lenarista posterior.

Un altre dels elements tractats en l'obra del menoret i que ha motivat l'estudi de diversos investigadors és l'urbanisme. La construcció de ciutats, des de la idea vitrubiana fins a la manifestada per Eiximenis, presenta canvis importants, en particular pel que fa a l'emplaçament d'alguns edificis que representen el poder. En el cas de la ciutat segons Eiximenis, són els edificis religiosos, sobretot la catedral, els que han d'ocupar els llocs més emblemàtics de l'urbs, en la plaça principal, desallotjant els edificis del poder civil. Així ho mostren els primers comentaristes del tema, com ara J. Puig i Cadafalch, autèntic pioner en esta classe d'estudis, a qui segueixen els treballs de A. Iglesias, L. Cervera Vera i S. Vila.

La idea que manté l'Església sobre la pobresa experimenta una evolució clara al llarg de l'edat mitjana. Si al principi el pobre representa Crist i sense ell no hi ha salvació possible, l'emigració del camp a les ciutats sense que estes puguen absorbir tota la mà d'obra significa l'aparició d'una multitud de pobres, de *contrasocials* que ocasionen tumults, que pertorben la pau i l'equilibri social. Davant d'esta nova realitat, l'Església canvia la seua concepció sobre la pobresa. El pobre ja no és la imatge de Crist, sinó un revoltós que cal castigar. Eiximenis defén este nou ideari. En el cas de la ciutat de València, el nostre menoret proposa que es trie un nombre determinat de pobres, que se'ls identifique amb una placa penjada al coll, que es permeta a estos pobres viure de l'almoïna i que els altres siguen expulsats de la ciutat. El dominic M. Llop ha posat de manifest esta opinió.

La literatura medieval sol donar un tractament molt misogin a tot el que s'ha relacionat amb la dona. En el cas d'Eiximenis, la seua postura és ben diferent, llevat d'alguns contes i faules. El seu pensament es basa en un tractament pedagògic del tema, amb idees tan avançades per a la seua època com són la recomanació de la lectura per a les dones o el perdó per a l'adúltera. Estos punts han sigut posats de manifest en els densos treballs de David J. Viera i de Rosanna Cantavella.

David J. Viera també ha demostrat el fort pacifisme i la teorització del dret a la guerra que contenen certs escrits eiximenians, i això en uns moments en què la idea sobre estos temes, en general, anava més en sentit contrari.

Si cal considerar Eiximenis com un avançat a la seua època en relació amb temes tan significatius com la pobresa o el tractament que cal donar a la dona, no podem afirmar el mateix quan es tracta d'analitzar les seues idees en relació amb els jueus i musulmans. Dels estudis duts a terme per Enrico Cerulli sobre l'Islam i els seus seguidors, s'inferix la poca estima que Eiximenis sentia pel col·lectiu musulmà, tan nombrós en aquell temps en el Regne de València. El mateix podem dir de la minoria jueva, per la qual tenia una gran animadversió, com ho demostren els treballs de David J. Viera.

Resulta un fet evident la relació del nostre personatge amb la casa reial d'Aragó, ja que els monarques es van interessar per ell, el van ajudar en les seues necessitats i li van encomanar gestions importants, com ha posat de manifest A. Ivars. No obstant això, la mútua estima es trenca per complet, per part d'Eiximenis, amb els dos últims monarques de la casa de Barcelona. En efecte, en els últims escrits el menoret manifesta un clar desacord, i fins i tot una forta animadversió,

ÁNGEL LÓPEZ-AMO Y RUBIO
INSTITUTO NACIONAL DE ESTUDIOS JURÍDICOS

EL PENSAMIENTO POLÍTICO DE
EXIMENIÇ EN SU TRATADO
DE "REGIMENT DE PRINCEPS"

INSTITUTO NACIONAL DE ESTUDIOS JURÍDICOS
MADRID, 1946

Ángel López-Amo. *El pensamiento político de Eximeniç en su tratado de 'Regiment de prínceps'*. Madrid: Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, 1946. Biblioteca Valenciana. Biblioteca Nicolau Primitiu.

Le premier traictie de ce liure parle de la nature & hautesse
d'icels anges & contient six chapitres.

amb Joan II i amb Martí I. Els possibles motius que porten Eiximenis a este estat d'ànim els anuncia Joan Fuster i els analitza David J. Viera.

Resulta com a mínim estrany el vast coneixement que el nostre frare té sobre l'art de la guerra. En el *Dotzé* Eiximenis exposa unes idees sobre este art, especialment pel que fa als combats navals, molt avançades per a l'època, tal com han significat els estudis de Martí Riquer o Vicent Gil.

Però no sols han sigut els grans temes eiximenians els que susciten l'atenció dels investigadors, també uns altres estudiosos s'han interessat per temes *menors*, com la terminologia jurídica utilitzada pel menoret, que ha estudiat Donna M. Rogers, o fins i tot les regles mnemotècniques que usa, com ha posat de manifest el gran coneixedor de l'obra eiximeniana Xavier Renedo.

